

Наталія ЖОВНИЦЬКА, редактор напрямку



ГЕНДЕРНО ОРІЄНТОВАНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ З ЛЮДСЬКИМ ОБЛИЧЧЯМ

Гендерно орієнтоване бюджетування (далі – ГОБ) – визнаний у всьому світі ефективний інструмент досягнення гендерної рівності, який сприяє підвищенню ефективності використання бюджетних коштів. Він поєднує два процеси, не пов'язані між собою: забезпечення гендерної рівності й управління державними фінансами. На сьогодні є потреба в реформуванні системи управління державними фінансами за допомогою застосування ГОБ. Розглянемо, як воно впроваджуватиметься в бюджетний процес.

Юридичні аспекти

Основними нормативними документами, що визначають державну політику гендерного бюджетування в Україні, є:

- Указ Президента від 25.08.15 р. № 501/2015 «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» та План дій щодо її виконання;
- Річна національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО, затверджена Указом Президента від 28.03.18 р. № 89/2018 (розділ «Гендерна рівність»);
- Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року, затверджена постановою КМУ від 11.04.18 р. № 273;
- Національний план дій із виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року, затверджений розпорядженням КМУ від 24.02.16 р. № 113;
- Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки, затверджена розпорядженням КМУ від 08.02.17 р. № 142-р (далі – Стратегія № 142);
- Закон від 07.12.17 р. № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству»;
- Закон від 08.09.05 р. № 2866-IV «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (далі – Закон № 2866);
- Закон від 20.09.11 р. № 3739-VI «Про протидію торгівлі людьми»;
- Закон від 06.09.12 р. № 5207-VI «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»;

- Методичні рекомендації щодо застосування гендерно орієнтованого бюджетування для головних розпорядників коштів державного бюджету в Україні, затверджені наказом Мінфіну від 02.01.19 р. № 1.

Реформу ГОБ в Україні очолює Мінфін, і вона пов'язана із запровадженням програмно-цільового методу (далі – ПЦМ) бюджетування.

Нагадаємо, що в **основі методу ПЦМ** бюджетування лежить планування та розподіл бюджетних коштів, а також аналіз зіставлення витрат і досягнутих результатів. ПЦМ складання бюджету – це згрупування різних бюджетних витрат в окремі програми таким чином, щоб кожна стаття витрат була закріплена за певним видом програми. Гендерне бюджетування прагне задовольнити людські потреби за допомогою бюджетних процесів.

Зрозуміло, що робота в межах ГОБ вимагає широкого спектру діяльності в галузі законодавства і бюджетування. Це так звані **«точки входу»**, основними з яких є:

- розроблення гендерної статистики, що дає необхідну інформацію для ліпшого орієнтування в ситуації та для виправлення гендерної асиметрії та дисбалансу;
- проведення інформаційної та просвітницької роботи з гендерних питань, котра, насамперед, передбачає роз'яснення національної політики щодо гендерної рівності;
- створення можливостей для участі чоловіків і жінок у гендерному бюджетуванні.

Бюджетний кодекс визначає бюджет як план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Саме тому діяльність органів місцевої влади має бути пов'язана з отриманням життєво необхідних послуг та забезпеченням справедливого розподілу ресурсів в інтересах жінок/чоловіків, дівчат/хлопців. Із цього погляду однією з ефективних стратегій є впровадження ГОБ.

Упровадження ГОБ можливе на різних рівнях – від загальнодержавного бюджету до бюджету невеликої громади. При цьому ГОБ може мати різну спрямованість – стосуватися аналізу бюджету загалом або зосереджуватися на конкретному секторі (наприклад, охороні здоров'я), може реалізовуватися на різних етапах бюджетного циклу (наприклад, на етапі планування чи аудиту бюджету).

Що таке «гендерний бюджет»

Поняття «гендерний бюджет» (англ. *genderbudget*) було запропоновано в результаті прийняття Платформи дій на Пекінській конференції (1995 рік), де наголошувалося, що уряди повинні докласти всіх зусиль для систематичного вивчення того, як витрачено бюджетні кошти держсектору, чи витрачено їх на користь людини. Це вимагатиме обліку гендерної проблематики в бюджетних рішеннях щодо політики та програм, а також адекватного фінансування спеціальних програм для забезпечення рівності між жінками та чоловіками.

Гендерне бюджетування використовується для досягнення гендерної рівності, що сприяє підвищенню ефективності використання бюджетних коштів. Воно належить до різних процесів та інструментів, за допомогою яких ураховуються специфічні інтереси жінок і чоловіків під час розподілу бюджетних ресурсів на всіх рівнях.

Наприклад, за статистичними даними, у ДЮСШ навчається 40 % дівчат і 60 % хлопців. Дівчата займаються більш «дешевими» видами спорту (художня гімнастика та гребля), а хлопці – дорогими (футбол і хокей). Отже, на навчання хлопців витрачається більше коштів. Проте дівчата у змаганнях виборюють більше медалей.

Ми маємо справу з «гендерним перекошенням». Це не добре і не погано, це – факт.

Гендерні перекошення слід виявляти та усувати на початкових стадіях. У нашому випадку – у школах.

Урок фізичної культури – це перша ланка, де діти бачать, що таке фізкультура і спорт. Керівник або педагог, який проводить урок, повинен мотивувати насамперед дівчат, тому що хлопці залюбки йдуть на фізкультуру, а дівчата по-різному ставляться до цього навчального предмета. Можливо, треба переглянути або змінити програми уроків фізкультури та спортивних секцій, тому що не завжди дівчата хочуть грати у спортивні ігри, а ось аеробіка чи гімнастика їм були б більше до вподоби.

Отже, виділяючи кошти на заклади охорони здоров'я, освіти, спорту, соціальної політики, слід урахувати гендерний аспект і пам'ятати, що потреби дівчат та хлопців є різними. Тобто суть цього нового для України інструменту – планування дохідної та видаткової частини держбюджету з огляду на те, хто буде кінцевим споживачем тих послуг, які фінансуються бюджетом.

Тобто загальна **мета гендерно орієнтованого бюджетування** – підвищення економічної ефективності та прозорості видатків бюджету з урахуванням потреб жінок і чоловіків, дівчат і хлопців.

Визначимо основні завдання ГОБ:

- забезпечення справедливої бюджетної політики та сприяння зменшенню нерівності між жінками та чоловіками в усіх сферах суспільного життя;
- заохочення більш ефективного використання державних коштів відповідно до заздалегідь визначених цілей щодо розподілу ресурсів та послуг, орієнтованих на чоловіків і жінок.
- поліпшення якості та ефективності державних послуг стосовно різних потреб чоловіків і жінок;
- забезпечення більшої прозорості державної політики, яка здійснюється національними, регіональними та місцевими органами влади.

Крім того, упровадження ГОБ:

- посилює як підзвітність, так і прозорість бюджетного процесу;
- забезпечує більшу адресність послуг і, відповідно, раціональне використання бюджетних коштів;

- сприяє підвищенню якості послуг для населення, оскільки вибудовуються чіткі орієнтири на конкретного споживача;
- збільшує участь громадян у бюджетному процесі, особливо жінок.

Ці завдання набувають особливого значення в ситуаціях, коли потрібні додаткові зусилля, щоб забезпечити ефективне використання обмежених коштів та фінансування для задоволення потреб, наприклад уразливих категорій населення чи жінок і чоловіків у конфліктних та постконфліктних ситуаціях.

ГОБ як ефективна стратегія досягнення рівності

Гендерна рівність стосується політичного, економічного та соціального розвитку. Тому питання рівності та недискримінації мусять бути обов'язковим складником програмних документів громад. На забезпеченні рівності прав та можливостей жінок і чоловіків у різних сферах їхньої діяльності наголошує Конституція.

Стаття 24 Конституції дає тлумачення застосування принципів рівності та недискримінації, водночас наголошуючи на особливій увазі, якої потребують жінки. Крім того, тут наголошується на важливому аспекті принципу рівності – **необхідності застосування однакових стандартів прав та обов'язків до всіх осіб без винятку.**

Гендерна рівність – це рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його

реалізації, що дозволяє особам обох статей брати участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства (ст. 1 Закону № 2866).

Місія ГОБ – це скорочення так званих **«гендерних розривів»** – різниці в будь-якій сфері між жінками та чоловіками щодо рівня їх участі, доступу, прав, винагород та пільг. ГОБ базується на **гендерній справедливості**, що передбачає рівноправність і справедливість у розподілі статків і відповідальності між жінками та чоловіками, увагу до потреб осіб, які можуть бути різними, для досягнення **гендерного балансу.**

Отже, важливо не лише ставити питання задоволення потреб жінок і чоловіків у всій їх різноманітності, а й шукати шляхи їх розв'язання через програми та бюджети. А тому суспільство має широке коло ініціатив із гендерного бюджетування, так звані **гендерні бюджетні ініціативи (ГБІ).** Це конкретні заходи/кампанії, пов'язані з можливістю змінювати бюджети та політику держави в бік більшої гендерної рівності. Їх реалізація може набувати різноманітних форм залежно від політичного рівня, ступеню охоплення та бюджетного етапу, на якому вони здійснюються.

До найбільш популярних заходів ГОБ належать:

- дослідження;
- адвокація;
- моніторинг;
- навчання;
- підвищення інформованості;
- аналіз і розроблення відповідних планів, програм тощо.

ВИСНОВКИ



Українська методика ГОБ складається з трьох основних компонентів:

- проведення гендерного бюджетного аналізу;
- унесення змін до програм та бюджетів;
- системна інтеграція ГОБ у процеси планування та бюджетування.

Метою реформи є підвищення фінансової спроможності територіальних громад до рівня здатності досягати цілей сталого місцевого розвитку на принципах субсидіарності, повсюдності та фінансової самодостатності. Основними елементами системи має стати закріплене в законодавстві розмежування державних та самоврядних повноважень із відповідним розподілом ресурсів. Процес стимулюватиме органи місцевого самоврядування до зміцнення власної фіскальної бази, упровадження сучасних методів управління фінансами, зокрема в частині застосування елементів гендерно орієнтованого підходу.

Кінцева мета ГОБ полягає у сприянні досягненню та поліпшенню економічних результатів, а зрештою – у створенні більш справедливого і рівноправного суспільства та усуненні гендерних розривів.